

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Стоян Георгиев Меретев „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 2.1. Филология (специалност „Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия”)

от доц. д-р Радостин Димитров Русев,
Направление „Сравнително литературознание”, Институт за
литература при БАН

Дисертацията на Стоян Меретев „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст” е опит върху достатъчно актуална в последно време и оглеждана от най-различни ъгли тема – за общуването между киното и литературата.

Логично е в такъв случай дисертантът да не подходи към нея със задължителната мисъл за първооткривател, а да продължи, както е и постъпил, известна линия на приемственост, като се опира не само на авторитетни концепции на водещи чуждестранни специалисти в областта, но и на отделни становища от българската практика, които компетентно допълва или репликира.

Също толкова естествени и логични са и претенциите му за оригиналност и собствена гледна точка. И той ги защитава по повече от убедителен начин в своя дисертационен труд, където си е поставил за цел да изследва връзката между киното и литературата, разбираана от него като двустранен диалог, в който езиците се допълват, а не се превеждат един друг механично.

Дисертантът прави наблюдения върху въпроси, които досега или не са били обект на задълбочени анализи, или са

били засягани само мимоходом. Освен това конкретните творби, на които стъпва интерпретацията му, не са били разглеждани от ъгъла, от който ги вижда настоящият труд – „като филмови реализации на литературата, но не в тесния смисъл на визуалния преразказ, а като обмен на образи, техники и теми (сумарно поетика), които попадат в различни контексти – исторически, жанрови, собствено авторски, клъстерни и прочее” (с. 17).

В началото, а и по-нататък, се проявява като че ли едно притеснение на автора по отношение на собствения му труд. Дали балансира между киноведа и литературоведа? То, струва ми се, е безпочвено, а и безпредметно. Съвсем ясно е, че това изследване, по замисъла му, не може да се състои нито в рамките на „чистото” кинознание, нито в рамките на „чистото” литературознание. Естествено е да надделява първият, все пак основният предмет на анализ е филмът, но е още по-добре, че именно литературовед изследва проблематиката, заложената в това изследване. В случая той притежава и солидна теоретична подготвеност, за да се справи с предизвикателството – преди да постъпи като редовен докторант в Направление „Сравнително литературознание” към Института за литература при БАН той е преминал обучение по магистърска програма „Кино и литература” в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, завършена със защита на дипломна работа на тема „Бурята“ на екрана. Опит върху филма на Питър Грийнауей „Книгите на Просперо”.

Заглавието на дисертацията, „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст”, премълчава коя точно е територията на търсене за изследователя. Постепенно четящият се ориентира, че наблюденията ще бъдат предимно върху англоезичното кино, а не изобщо или някъде другаде, но би следвало информацията за това да е изведена още в заглавието (уточняващо подзаглавие би спомогнало да се избегне първоначалната неяснота за читателя). Подробното теоретизиране в началото на дисертацията около термините

„екранизация” и „адаптация” (оказало се почти излишно с оглед на по-нататъшното изложение и прилагането им), даже леко подвежда, че може би и руското, в това число и съветското, кино, с чиято практика се свързва единият от тези термини, също ще влизат (а определено има и защо) във фокуса на наблюдаване.

Структурата на дисертационното изследване изглежда подходяща с оглед на преследването и постигането на набелязаните изследователски цели.

Трудът съдържа две части, които съгласно замисъла на автора са „в режим не само на надграждане, но в известен смисъл и на продуктивно отгласване една от друга”.

Съдържанието по най-изразителен начин подсказва многопосочността и разнообразието на изследването, говори за значителния обем на проведената проучвателска работа, макар и точно в този си вид да повдига и въпроси – не е ли все пак твърде разточително детайлизирано, претрупано, не скрива ли и не разводнява ли акцентите?

Първата част на дисертацията, озаглавена „Теоретични оптики”, включва три глави („Понятийно-концептуални амплитуди”, „Обзор на научните постановки” и „Поетологичният обмен между кино и литература в светлината на българските изследователски натрупвания”).

В нея се обосновава терминологичният апарат, изясняват се методологически принципи, прави се преглед на теоретичните трудове по въпроса, своеобразна критика на критиката. Всичко това са все неща от изключителна важност, които подлежат на изясняване, друг е въпросът доколко оправдано е само за тях да се обособява цяла част от изследването, всъщност едната от двете части на изследването.

Тази подготвителна, предшествваща същинската, част от изследването продължава от с. 22 до с. 93, т.е. заема точно една четвърт от целия текст, което изглежда прекалено разточително за функциите, с които е натоварена. Още повече, че обзорният принцип с критически елементи тук сякаш взема връх над аналитичния.

Иначе стъпка по стъпка, плавно, авторът навлиза в темата, след като вече изчерпателно е подготвил за нея и читателя си.

От с. 94 започва втората част на дисертацията (до с. 279), същностната част на изследването – анализ на конкретни творби, в които филмите и литературата се срещат, и проучване на онова, което се получава от съприкосновението им („разцъфтяват причудливи, но естетически пълноценни хибридизации”, с. 17). Въпреки че на места не липсва и уклон към теоретизация, дисертантът отдава предимство на аналитичният режим на изложение.

Втората част на дисертацията, наречена „Аналитично-съпоставителни и таксономични алтернативи”, е разбита на четири глави („Книгата, четенето и писането на екрана”, „Писателски филми”, „Филмови заглавия с литературен нюанс” и „Филмовата адаптация като тематично-образна споделеност между киното и литературата”). Изследването тръгва в друго направление – сравнителен анализ на конкретни творби, в които литературата и киното се срещат, дал пълната възможност на дисертанта да изяви своето оригинално мислене и изследователските си способности.

Подглавата за българското кино (6.2. „Литературните филмови заглавия преди и след 1989 година”) е може би един от редките случаи в дисертацията на Стоян Меретев, които създават усещане, че логиката на изследването се нарушава. Тя отправя изследването в съвсем друга посока. Някак твърде изкуствено, поне що се отнася до обекта на изследване, на материала за изследване, се оказва този толкова внезапен завой (от англоезичното кино към българското).

Дисертантът основателно е определил като основна за изследването си първата глава от втората част – за книгата, четенето и писането на екрана. Логично е тя да заема около една трета от общия текст, без това да създава каквото и да е усещане за дисбаланс. Тя открива богати възможности за разгръщане въображението на автора (той не ги и пропуска),

в състояние е щедро да му се отблагодари за изследователските усилия.

Без да звучи като намеса или оспорване на личния избор на филмите, които илюстрират тезите на автора, ще си позволя да отбележа едно изненадващо за мен в тази глава отсъствие, пропуск на един филм, изключително подходящ за целите на това изследване – „Литературният клуб на Джейн Остин” („The Jane Austen Book Club”, 2007). Той отсъства дори и във филмографията (не допускам, че не е известен на дисертанта). А би могъл да бъде твърде полезен от гледна точка на тълкуването през призмата на зададената от дисертанта перспектива, а именно чрез мотива за книгата и четенето. Този филм се вписва изключително добре в логиката на разсъжденията в тази посока, сякаш е нарочно направен, за да влезе в изследването на Стоян Меретев, есенция е на всичко онова, за което се пише в дисертацията.

Иначе дисертантът се е опрял в своето проучване върху една достатъчно богата и разнообразна филмография, включваща 121 заглавия. Принципите, залегнали в подбора на филмографията, с която борави неговото проучване, са своевременно и коректно посочени още в самото начало, в увода. Добро е било решението да не се дава превес на канонично закрепени екранни творби, а да се коментират по-слабо познати произведения, пренебрегвани, анализирани от по-друг ъгъл филми и текстове. А селекцията им съвсем не е била лека и рутинна задача. Давам си сметка за сложността на ориентирането в огромната филмова продукция от гледна точка на това, което се изследва в този труд, непосилно е да се обхване всичко, допустими са и пропуски и отсъствия на филмови заглавия.

Авторефератът съответства на съдържанието на дисертационния труд. Изведените приноси моменти са действителни. Дисертантът притежава изискваната публикационна активност по темата на дисертацията – 4 научни статии и рецензии в специализирани сборници, списания и интернет, 6 участия в национални (в това число и с международно участие) студентско-докторантски научни

конференции и в една, организирана от Министерство на културата и Института за изследване на изкуствата – БАН.

Специално бих отбелязал видимите промени – в положителна посока, настъпили в дисертационния труд след обсъждането му в Направление „Сравнително литературознание” през декември 2014 г. Дисертантът се е съобразил и възползвал от доста от направените тогава предложения и забележки, извлякъл е рационалното в тях, за да усъвършенства своето дисертационно изследване. Надмогнати са например някои негативно-оценъчни квалификации по отношение на текстове на други автори. И в сегашния вариант са останали някои дразнещи разговорни и просторечни изрази от типа „кух кич”, „удря тавана”, „блудкава мътилка”, които не съответстват на високите критерии, зададени от самия дисертант. Разбира се, те биха останали и незабелязани, ако текстът на Стоян Меретев не бе толкова добър.

Заклучението ми е, че начинът на мислене и писане, стилът на автора на дисертационния труд „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст” Стоян Георгиев Меретев като цяло са на изключително високо ниво за труд, с който се претендира за образователната и научна степен „доктор”. Предлагам на Научното жури да му я присъди.

22 февруари 2016 г.

доц. д-р Радостин Русен